

С. В. Белай

В. В. Мацюк

І. В. Євтушенко

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено теоретико-методологічні засади функціонування в Україні системи антитерористичної безпеки. Наведено аналіз статистики кількості облікованих основних кримінальних злочинів, що мають ознаки терористичного спрямування. Проаналізовано результати опитування експертів сфери антитерористичної безпеки України. Виявлено основні проблемні питання функціонування системи антитерористичної безпеки. Надано пропозиції щодо розвитку механізмів функціонування системи антитерористичної безпеки України.

Ключові слова: *складові сектора безпеки і оборони, терористичні загрози, система антитерористичної безпеки, механізми функціонування та розвитку.*

Постановка проблеми. Розвиток сучасної цивілізації супроводжується значним зростанням кількості терористичних актів, що згодом можуть трансформуватися у збройні конфлікти. Глобалізаційні процеси охопили всі сфери суспільного життя країн світу. Трагічними подіями вже доведено, що злиття Європейського та Арабського світів не може відбуватися без збройного протистояння. Арабська весна спричинила значні жертви серед населення Північної Африки. Терористичні акти у країнах Східної Європи змінили традиційний уклад життя і вимоги до забезпечення людей у громадських місцях.

Не є винятком у цих трагічних подіях і гібридне збройне протистояння на південному сході України, яке триває вже більше шести років. Отже, доречно зауважити, що широкомасштабний тероризм наразі ототожнюється із збройним протистоянням і перебуває у тісній взаємозалежності з глобалізацією. На нинішньому етапі розвитку світової цивілізації тероризм став явищем, що ґрунтується на руйнуванні й насильстві та призводить до виникнення і загострення збройних конфліктів.

Як відповідь на терористичні загрози світова

спільнота прийняла, обговорила та затвердила широке коло заходів і стратегій у нормотворчій та правозастосовній сферах, які спрямовані на стимулювання ефективності боротьби з тероризмом. До цих заходів можливо віднести й прийняття спільного визначення поняття “тероризм”, затвердження єдиного списку терористичних організацій, що постійно оновлюється, тощо. Отже, можливо зазначити, що прийняття спільних антитерористичних заходів було важливим кроком у створенні єдиних підходів, нормативно-правової бази та інших заходів з питань протидії терористичним загрозам.

Україна не стоїть осторонь у вирішенні цього проблемного питання. Останні стратегічні та концептуальні нормативно-правові акти визначають тероризм як одну з головних загроз національній безпеці України. Раніше загрози тероризму в нашій державі очікувалися ззовні від діяльності міжнародних терористичних організацій. Однак особливості гібридного протистояння на південному сході України, починаючи з весни 2014 р., показали терористичні загрози нової форми [1].

Таким чином, зазначене актуалізує проведення дослідження механізмів

функціонування та розвитку в Україні системи антитерористичної безпеки задля забезпечення належного рівня антитерористичної безпеки населення, суспільства та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика поширення міжнародного тероризму вивчалася у наукових працях Одрі К. Кроніна, Фатхалі М. Могаддама, Лоуренса Тіо, Кіта Л. Шимко та інших учених. Питання реагування на терористичні загрози досліджували такі науковці, як С. С. Кудінов, С. О. Кузніченко, В. В. Крутов, І. І. Мусієнко, І. М. Рижов, М. П. Стрельбицький, Д. В. Талалай, А. А. Тупіков та ін. Зазначені автори всебічно вивчали питання протидії терористичним актам та мінімізації їх наслідків. Однак дослідження щодо створення в Україні системи антитерористичної безпеки у наукових працях майже не розглядалися.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад функціонування в Україні системи антитерористичної безпеки й обґрунтування відповідного механізму її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до сучасних терористичних загроз національній безпеці України та прогнозів було затверджено Концепцію боротьби з тероризмом в Україні [2]. Правовою основою Концепції стали Конституція та закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти міжнародних організацій, членами яких є Україна, насамперед Глобальна контртерористична стратегія ООН тощо.

У Концепції зазначено, що ймовірність поширення тероризму в Україні набуває загрозового характеру. Наявність терористичних загроз, які постали перед Україною, вимагає вдосконалення функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом. Концепція [2] ґрунтується на позиції, що теорія антитерористичної конвергенції має значний позитивний потенціал у процесі формування

державної системи антитерористичної безпеки в Україні, а також реформування суб'єктів боротьби з тероризмом з урахуванням нових викликів та загроз терористичного характеру. Зафіксоване у Концепції [2] запозичення позитивного антитерористичного досвіду ЄС із зближення і змішання антитерористичних систем спонукає до зваженого і точного соціально-правового аналізу та правового регулювання, насамперед, з метою окреслення певної межі, за якою можлива втрата антитерористичною системою своєї самобутності та самостійності внаслідок подібних трансформацій.

Пріоритетами боротьби з тероризмом визнано запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності, усунення та мінімізація її наслідків, антитерористичне забезпечення об'єктів можливого терористичного посягання, інформаційне, наукове та інше забезпечення боротьби з тероризмом, розвиток міжнародного співробітництва у відповідній сфері. Отже, вирішення вказаних завдань із забезпечення підвищення ефективності боротьби з тероризмом потребує вдосконалення механізму функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом [2].

Таким чином, Концепцією [2] визначено обґрунтований перелік загальних заходів антитерористичної спрямованості загальнодержавного рівня, який треба реалізувати відповідною державною політикою. Однак задля визначення конкретних заходів розвитку механізмів державного управління системою антитерористичної безпеки України необхідно провести аналіз стану функціонування цих механізмів.

Для виявлення реального стану у сфері виникнення терористичних загроз слід особливу увагу приділити статистиці кримінальних правопорушень останніх років (таблиця), яку формує Генеральна прокуратура України у Єдиних звітах про кримінальні правопорушення [3].

*Статистика кількості облікованих основних кримінальних злочинів,
що мають ознаки терористичного спрямування*

№ пор.	Кримінальні правопорушення за статтями Кримінального кодексу України	Кількість за рік					
		2013	2014	2015	2016	2017	2018
Злочини проти основ національної безпеки							
1	Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, ст. 109	6	91	48	45	52	1
2	Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, ст. 110	0	285	217	93	136	35
3	Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, змін меж території або державного кордону України, ст. 110-2	0	6	7	10	29	7
4	Посягання на життя державного чи громадського діяча, ст. 112	1	2	5	6	1	0
5	Диверсія, ст. 113	0	59	41	11	8	0
6	Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, ст. 114-1	0	12	73	9	4	0
Злочини проти громадської безпеки							
1	Терористичний акт, ст. 258	4	1499	1295	1856	1385	627
2	Публічні заклики до вчинення терористичного акту, ст. 258-2	1	4	4	2	0	0
3	Створення терористичної групи чи терористичної організації, ст. 258-3	1	478	849	391	277	122
4	Сприяння вчиненню терористичного акту, ст. 258-4	0	11	7	1	2	0
5	Фінансування тероризму, ст. 258-5	1	54	138	84	74	16
6	Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, ст. 260	0	457	543	536	431	309

Динаміка наведених кримінальних правопорушень доводить, що у 2014–2016 рр. в Україні збільшилася кількість злочинів за кодами Класифікатора надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 [4], що характеризують надзвичайні ситуації соціального характеру, а саме:

– збройні напади, захоплення й утримання об’єктів державного значення (найважливіших і важливих державних об’єктів);

– реальна загроза здійснення збройних нападів, захоплення й утримання об’єктів державного значення (найважливіших і важливих державних об’єктів);

– посягання на життя державного чи громадського діяча;

– вчинення терористичних актів;

– створення терористичної групи чи терористичної організації;

– фінансування тероризму;

– установлення вибухового пристрою у багатолюдному місці, установі, організації, підприємстві, житловому секторі, транспорті;

– створення терористичної групи чи терористичної організації [4].

Статистика засвідчує, що найбільша кількість терористичних загроз в Україні виникла у період з початку проведення антитерористичної операції (АТО) до початку

проведення операції Об’єднаних сил (ООС). Тому з метою вивчення передового досвіду України щодо функціонування системи антитерористичної безпеки України у найбільш буремні роки під час проведення АТО в окремих районах Донецької та Луганської областей були проведені польові дослідження у м. Краматорськ Донецької області у період з 19 вересня 2018 р. до 08 жовтня 2018 р., у ході яких здійснено опитування експертів сфери антитерористичної безпеки України.

Як респондентів було вибрано військовослужбовців та службовців складових сектору безпеки і оборони України, які мали особистий практичний досвід виконання службово-бойових завдань в окремих районах Донецької та Луганської областей, з таких органів і підрозділів: Краматорський відділ поліції Головного управління Національної поліції у Донецькій області та Батальйон патрульної поліції у містах Краматорськ та Слов’янськ Управління патрульної поліції у Донецькій області; Головне управління Служби безпеки України у Донецькій та Луганській областях; Донецько-Луганське регіональне управління Державної прикордонної служби України; Угрупування з контрдиверсійної боротьби Об’єднаних сил, Донецький

зональний відділ військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Об'єднаний центр цивільно-військового співробітництва штабу Об'єднаних сил та Управління екологічної безпеки та протимінної діяльності Міноборони України. Вибірка склала 250 респондентів.

Далі проведемо короткий аналіз отриманих відповідей, які збіглися за змістом серед опитуваних військовослужбовців та службовців відповідних органів та підрозділів.

На запитання “Як Ви отримали знання про характер і особливості роботи під час АТО та ООС?” найбільшу кількість голосів було віддано відповіді: “здобув знання у період службової підготовки” та “здобув знання під час виконання завдань у таких умовах”. Ці відповіді свідчать про розуміння респондентами важливості та значущості набуття практичного досвіду в умовах безпосереднього виконання службових обов'язків у зоні проведення АТО (ООС).

На запитання “Чи достатньо було знань для виконання службово-бойових завдань під час АТО та ООС?” найбільшу кількість голосів було віддано відповіді: “ні”. Це свідчить про недостатній рівень знань та попереднього досвіду респондентів як перед залученням до виконання службово-бойових завдань, так і в ході їх виконання.

На запитання “Які утруднення Ви мали під час виконання завдання?” найбільшу і рівну кількість голосів було віддано відповідям: “нестача інформації про явище” та “відсутність міжвідомчої взаємодії”. Такі відповіді свідчать про недостатній рівень організації взаємодії як усередині компонентів самих підрозділів сил безпеки і оборони, так і міжвідомчої. Відповідно, проблема недостатності необхідної інформації безпосередньо залежить від рівня організації взаємодії та обміну даними обстановки.

На запитання “Як Ви вважаєте, за якими принципами повинно здійснюватись управління під час АТО та ООС?” найбільшу і рівну кількість голосів було віддано відповідям: “законності” та “завчасної підготовки до дій в особливих умовах”. Такі результати свідчать про невдоволення респондентів щодо рівня організованості у роботі органів управління, швидкості прийняття управлінських рішень, чіткого розподілу обов'язків та делегування повноважень. Ці відповіді також свідчать про

розуміння респондентами важливості завчасної підготовки до роботи органів управління в умовах спільної міжвідомчої роботи сил безпеки і оборони держави.

На запитання “На Вашу думку, чи відповідає чинне законодавство вимогам, що виникають під час АТО та ООС?” найбільшу кількість голосів було віддано відповіді: “не повною мірою відповідає”. Такі результати свідчать про незадоволення військовослужбовців існуючим станом правового забезпечення їх діяльності або дій сил безпеки і оборони держави в цілому в зоні проведення АТО (ООС).

На запитання “Які, на Вашу думку, необхідно внести зміни в існуючу систему дій своїх підрозділів під час АТО та ООС?” найбільшу кількість голосів було віддано відповідям: “удосконалити інформаційне забезпечення”, “удосконалити організацію”, “змінити форми і методи керівництва”. Такі результати відповідей свідчать про розуміння військовослужбовцями необхідності підвищення рівня інформаційного забезпечення, управління діями підрозділів та вдосконалення форм і методів керівництва складових сил безпеки і оборони.

На запитання “Які, на Ваш погляд, обставини спричиняли недоліки при організації міжвідомчої взаємодії під час АТО та ООС?” найбільшу кількість голосів було віддано відповіді: “відсутність узгодження спільних дій”. Ці результати відповідей свідчать про розуміння важливості налагодження стійкого та тривалого взаємозв'язку між компонентами сил безпеки і оборони.

На запитання “Які конкретно недоліки відмічені Вами в управлінських рішеннях керівництва щодо організації взаємодії під час АТО та ООС?” найбільшу кількість голосів було віддано відповідям: “несвоєчасність управлінського рішення” та “низька швидкість передачі управлінських рішень”. Такі результати свідчать про невдоволення військовослужбовців несвоєчасністю відповідних рішень, що приймалися в органах управління, та швидкістю їх доведення до виконавців.

На запитання “На Вашу думку, на яких принципах повинна ґрунтуватися підготовка військовослужбовців до виконання службово-бойових завдань під час АТО та ООС?” найбільшу кількість голосів було віддано відповідям “завчасність” та “безперервність”. Ці результати свідчать про розуміння військовослужбовцями важливості плановості та

завчасної підготовки, необхідності якісного відбору особового складу, стимулювання його професійного зростання та всебічного розвитку.

На запитання “Проведення яких заходів, на Вашу думку, є обов’язковим для поліпшення організації взаємодії під час АТО та ООС?” найбільшу кількість голосів було віддано відповіді: “створення єдиної системи дій щодо реагування на кризові ситуації під час АТО та ООС”. Ці результати свідчать про необхідність вдосконалення роботи системи загального та централізованого управління силами безпеки і оборони.

На запитання “Визначити місце свого формування в системі антитерористичної безпеки України (досвід АТО та ООС)” найбільшу кількість голосів було віддано відповіді: “в ланці основних виконавців”. Результати відповіді свідчать про розуміння важливості ролі кожного підрозділу складових сектора безпеки і оборони в системі антитерористичної безпеки України та наслідків у випадках успішності їхніх дій у зоні проведення АТО (ООС).

Таким чином, за результатами опитування можливо зазначити, що чинне законодавство та керівні документи не повною мірою відповідають сучасним вимогам щодо організації виконання службово-бойових завдань складовими сектора безпеки і оборони у зоні проведення ООС.

Відповіді респондентів свідчать про актуальність питань удосконалення організації управління, налагодження міжвідомчої взаємодії органів управління, підвищення рівня завчасної підготовки особового складу, чіткого визначення завдань підрозділам складових сектора безпеки і оборони в зоні проведення АТО (ООС) під час виконання службово-бойових завдань із запобігання та боротьби з тероризмом.

Не менш значущими були відповіді щодо вдосконалення всебічного забезпечення діяльності складових сектора безпеки і оборони.

Отже, для розвитку системи антитерористичної безпеки України доцільно запровадити відповідний механізм, який складають такі основні заходи:

– розвиток існуючої нормативно-правової бази України в частині відповідності сучасним вимогам щодо організації виконання службово-бойових завдань складовими сектора безпеки і оборони під час здійснення антитерористичних заходів (частково відповідь надана попередніми дослідженнями [5, 6]);

– удосконалення механізму взаємодії та координації діяльності складових сектора безпеки і оборони шляхом забезпечення постійного і своєчасного обміну інформацією про терористичні загрози між суб’єктами боротьби з тероризмом (частково відповідь надана попередніми дослідженнями [5, 7]);

– підвищення рівня готовності сил і засобів складових сектора безпеки і оборони шляхом уніфікації програм навчання, підготовки та перепідготовки особового складу і працівників суб’єктів боротьби з тероризмом, а також проведення постійно діючих командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань за антитерористичною тематикою (частково відповідь надана попередніми дослідженнями [7, 8]);

– поліпшення всебічного забезпечення діяльності складових сектора безпеки і оборони шляхом забезпечення суб’єктів боротьби з тероризмом необхідною ресурсною базою (частково відповідь надана попередніми дослідженнями [9, 10, 11]).

Висновки

За результатами викладеного можливо зазначити таке.

1. Україна не стоїть осторонь у вирішенні проблемного питання протидії терористичним загрозам. Останні стратегічні та концептуальні нормативно-правові акти визначають тероризм як одну з головних загроз національній безпеці України. Раніше загрози тероризму в нашій державі очікувалися ззовні від діяльності міжнародних терористичних організацій. Однак особливості гібридного протистояння на південному сході України, починаючи з весни 2014 р., показали терористичні загрози нової форми.

2. Концептуальними нормативно-правовими актами визначено обґрунтований перелік загальних заходів антитерористичної спрямованості загальнодержавного рівня, який треба реалізувати відповідною державною політикою. Проте задля визначення конкретних заходів розвитку механізмів державного управління системою антитерористичної безпеки України необхідно провести аналіз стану функціонування цих механізмів.

3. Для виявлення реального стану у сфері виникнення терористичних загроз слід особливу увагу приділити обліку кримінальних правопорушень останніх років. Статистика засвідчує, що найбільша кількість терористичних загроз в Україні виникла в період з початку

проведення антитерористичної операції до початку проведення операції Об'єднаних сил.

4. З метою вивчення передового досвіду України щодо функціонування системи антитерористичної безпеки України під час проведення антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей було здійснено опитування експертів сфери антитерористичної безпеки України. Результати опитування дали змогу виявити основні проблемні питання функціонування системи антитерористичної безпеки та сформувані відповідний механізм її розвитку.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на розроблення механізмів розвитку системи антитерористичної безпеки України.

Перелік джерел посилання

1. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні : аналіт. доповідь / О. О. Резнікова та ін. ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2017. 60 с.

2. Концепція боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 05.03.2019 р. № 53/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/532019-26178> (дата звернення: 03.08.2020).

3. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2014-2019 рр. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 03.08.2020).

4. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 [затв. наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457]. Вид. офіц. Київ : Держстандарт України, 2010. 23 с.

5. Бєлай С. В., Мацюк В. В. Організаційно-правові засади взаємодії Національної гвардії України та Служби безпеки України в умовах кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України : монографія. Харків : НАНГУ, 2019. 175 с.

6. Бєлай С. В., Євтушенко І. В. Соціально-економічні передумови виникнення збройного конфлікту в Україні та нормативно-правові засади його врегулювання. *Вісник Львівського університету. Міжнародні відносини*. Львів : Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2016. Вип. 38. С. 3–13.

7. Кізян Р. В., Бєлай С. В. Теоретико-методологічні засади обґрунтування організаційного механізму державного управління системою антитерористичної безпеки України. *Держава та регіони. Державне управління*. 2018. № 4 (64). С. 243–248.

8. Тупіков А. А., Бєлай С. В., Кізян Р. В. Досвід Франції у створенні системи антитерористичної безпеки населення: уроки для України. *Честь і закон*. 2018. № 4 (67). С. 4–9.

9. Бондаренко О. Г., Бєлай С. В. Логіка досліджень проблем управління логістичним забезпеченням спільних дій формувань Сектору безпеки і оборони при кризових ситуаціях. *Сучасні проблеми державного управління в умовах системних змін. Державне управління*. Маріуполь : ДонДУУ, 2017. Т. XVIII. Вип. 300. С. 137–145.

10. Бондаренко О. Г., Бєлай С. В. Методологічні основи дослідження державного управління логістичним забезпеченням спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації. *Державне управління: удосконалення та розвиток* : електрон. вид. 2019. № 6. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.6.30.

11. Бєлай С. В., Бабков Ю. П., Бондаренко О. Г. Концептуальна модель державного управління логістичним забезпеченням спільних дій сил безпеки в умовах виникнення кризових ситуацій. *Честь і закон*. 2019. № 2 (70). С. 70–78.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2020 р.

УДК 351.75

С. В. Бєлай, В. В. Мацюк, І. В. Євтушенко

ИССЛЕДОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ АНТИТЕРОРИСТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Исследованы теоретико-методологические основы функционирования в Украине системы антитеррористической безопасности. Приведен анализ статистики количества учетных основных уголовных преступлений, которые имеют террористическую направленность. Проанализированы результаты опроса экспертов сферы антитеррористической безопасности Украины. Выявлены

основные проблемные вопросы функционирования системы антитеррористической безопасности. Приведены предложения по развитию механизмов функционирования системы антитеррористической безопасности Украины.

Ключевые слова: составляющие сектора безопасности и обороны, террористические угрозы, система антитеррористической безопасности, механизмы функционирования и развития.

UDC 351.75

S. Bielai, V. Matsiuk, I. Yevtushenko

STUDY OF MECHANISMS OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF THE ANTI-TERRORISM SECURITY SYSTEM OF UKRAINE

The article examines the theoretical and methodological foundations of the functioning of the anti-terrorist security system in Ukraine. It is established that the latest strategic and conceptual legal acts of Ukraine define terrorism as one of the main threats to national security of Ukraine. Before, the threat of terrorism in Ukraine was expected from outside activities of international terrorist organizations. However, the peculiarities of the hybrid confrontation in the South-East of Ukraine since the spring of 2014 have shown terrorist threats of a new form.

The aim of the article is to study the theoretical and methodological foundations of the functioning of the anti-terrorist security system in Ukraine and substantiate the relevant development mechanisms.

In order to determine the real situation in the field of terrorist threats, the article pays attention to the accounting of criminal offenses in recent years. Statistics show that the largest number of terrorist threats in Ukraine arose in the period from the beginning of the anti-terrorist operation to the beginning of the joint force operation.

In order to study the best practices of Ukraine in the functioning of the anti-terrorist security system of Ukraine during the anti-terrorist operation in some districts of Donetsk and Luhansk regions, a survey of experts in the field of anti-terrorist security of Ukraine was conducted.

The results of the survey provided an opportunity to identify the main issues of the anti-terrorist security system and provide proposals for improving the regulatory framework for the organization of combat missions of the security and defense sector, improving the organization of management, interdepartmental cooperation, improving the level of early training of the staff, clear definition of tasks for units of the security and defense sector and improvement of comprehensive support for the activities of the components of the security and defense sector during the implementation of anti-terrorist operations.

Areas of further research will be aimed at developing mechanisms for the development of anti-terrorist security system of Ukraine.

Keywords: components of the security and defense sector, terrorist threats, anti-terrorist security system, mechanisms of functioning and development.

Белай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, начальник кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-0841-9522>

Мацюк Віталій Васильович – кандидат юридичних наук, заступник директора Навчально-наукового інституту контррозвідувальної діяльності Національної академії Служби безпеки України
<https://orcid.org/0000-0003-4112-4184>

Євтушенко Ігор Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри тактико-спеціальної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0003-4299-6398>